

Píše Tilman Kasten

(E*forum, 14. 04. 2021)

K Ludwigu Winderovi se pojí první kapitola vědeckého odkazu Kurta Krolopa, jenž byl a zůstává důležitou osobností germanobohemistické badání. To dokládají nejen příslušné příspěvky Ladislava Futtery (e*forum 30. 5. 2016) nebo Václava Petrboka (e*forum 1. 5. 2019), nýbrž také fakt, že po tomto vědci bylo pojmenováno *Centrum Kurta Krolopa pro německou literaturu v Čechách* na Ústavu germánských studií FF UK. Při příležitosti jeho založení vyšla Krolopova dizertace z roku 1967 nesoucí titul *Ludwig Winder. Sein Leben und sein erzählerisches Frühwerk. Ein Beitrag zur Geschichte der Prager deutschen Literatur* [Ludwig Winder. Jeho život a rané vypravěčské dílo. Příspěvek k dějinám pražské německé literatury] (Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015). Druhá část podtitulu ukazuje, o co vedle důkladné analýzy Winderova života a díla Krolopovi navíc šlo a v čem spočívá podnětnost jeho studie pro dnešní výzkum: popsat a určit vztah mezi autorovým dílem a širším literárněhistorickým kontextem. Vytvoření (nových) konceptů týkajících se právě této oblasti (např. pražská, česko-německá, německá moravská, československá, sudetoněmecká atd. literatura) je mj. cílem četných novějších studií o (nejen německojazyčné) literatuře z Čech a Moravy, popř. Československa.

Studie **Ludwig Winder - das Prosawerk. Wege aus der Unmündigkeit - eine Ethik des Handelns und der Pflicht** (Würzburg: Königshausen & Neumann, 2019) (Ludwig Winder - prozaické dílo. Cesty z nedospělosti - etika jednání a povinnosti) autorky Chantal Puech je další z řady monografií o díle tohoto autora. Jedná se o německý překlad francouzské studie uveřejněné v roce 2017 (*Ludwig Winder. De l'état de dépendance vers une éthique de l'action et du devoir* /Paris: L'Harmattan, 2017/), která vychází z dizertace odevzdané již v roce 2000 na Université de Toulouse II. Čím může tato studie vzhledem ke své publikační historii přispět k aktuální diskusi? Přiznáváme, že toto je pouze „jedno“ kritérium, pomocí něhož lze autorčinu studii posuzovat. Není ovšem vybráno svévolně: přínos vědecké publikace přeci spočívá mj. v tom, jak je schopna recipovat a dále rozvíjet diskusi, v jejímž kontextu se nutně nachází. Nejen vzhledem ke svému předmětu, tedy dílu Ludwiga Winderera, nýbrž i vzhledem k samotnému psaní o něm je tedy nadmíru zajímavé stanovení vztahu (v našem případě: vědeckého) textu a kontextu.

V centru zájmu studie mají být „veškeré romány“ (s. 33) Ludwiga Winderera (vědomě jsou z tohoto záběru vyjmuty povídky kolem *Huga* a částečně i román *Der Thronfolger* /č. *Následník trůnu*/). Puech se tak vědomě vymezuje vůči dosavadnímu badání, které v návaznosti na Krolopovu periodizaci Winderovy tvorby sice postulovalo „koherenci celého díla“ (s. 35), tzn. jistou kontinuitu i přes (zdánlivé) biografické, historické nebo

estetické cézury, nebylo ji ovšem dle mínění autorky schopno – kvůli selektivnímu složení jednotlivých textových korpusů nebo kvůli zaměření pouze na určité aspekty – již „dostatečně“ doložit. Tím, že Puech textový korpus rozšířila, chtěla předejít „jednostranným a zavádějícím interpretacím“ (s. 34) a měla tak být „prozkoumána a doložena kontinuita vývoje díla a také kritéria, z nichž vychází“ (s. 35).

Rozbory, na jejichž základě se autorka pokouší tuto kontinuitu demonstrovat, jsou rozděleny do tří velkých kapitol. První dvě kapitoly spojují nejprve naratologické aspekty a momenty týkající se psychologie postav. V obsáhlých analýzách románů napsaných před rokem 1933 se Puech pokouší doložit, jak důležitou narativně ekonomickou funkci v těchto textech mají „prazážitky“ (s. 37) z dětství figur („spouštějí děj“ /tamtéž/). Tyto prazážitky motivují jednání postav ve smyslu vyrovnávání se se společenskými, politickými aj. poměry a fungují navíc jako „symbolická prezentace světa ve službách cíle, který autor svým románem sleduje“ (tamtéž). Na narativně ekonomickou dimenzi dětských zážitků ovšem už upozornil Krolop (doslov v: *Der Thronfolger*, Berlin: Rütten & Loening, 1984, s. 615), což Puech na patřičném místě ovšem nezmiňuje. Následně Puech analyzuje plány protagonistů, které jsou vlastně výsledkem reakcí na konkrétní prazážitky. V této souvislosti používá pojem „životního plánu“, který razil Alfred Adler. Dle jejího názoru existuje mezi tímto pojmem a „schématem u Winderera“ „analogie“ (s. 68) v tom smyslu, že v obou případech je hnací silou individuálně psychologický finalismus. Zůstává ovšem nejasné, v jakém vztahu jsou dohady týkající se vlivu tohoto pojmu a jeho narativně analytické užití. Ve třetí velké kapitole se Puech koncentruje především na romány vydané po roce 1933 a dochází k závěru, že v těchto textech onen prazážitek a životní plán již žádnou roli nehrají. Protagonisté těchto románů podle ní už nemusí procházet oním částečně neúspěšným procesem učení (který vychází z tzv. „románu formování“), jako tomu bylo u postav románů do roku 1933. Tyto postavy podle ní již jsou nebo se stanou „autonomní, usuzují a jednájí zodpovědně, mají morální svědomí, a tak přispívají k rozvoji bratrské společnosti“ (s. 269). Lze je nakonec chápat jako zosobnění „etiky jednání a povinnosti“ (s. 37), humanistického a univerzalistického kréda, které se údajně obrací proti jakékoliv formě totalitarismu a dogmatismu.

Pokud jde o hlavní cíl studie – doložit koherenci Winderova díla –, neposkytuje autorčina argumentace žádný ucelený obraz. Nejprve je třeba konstatovat, že není zřejmé, proč Puech své závěry týkající se vývoje autorovy tvorby oslabuje tím, že román *Nástupník trůnu* vydaný roku 1937 z obsahově-systematických důvodů analyzuje společně s romány vyšlými před rokem 1933 (s. 34). Odhlédneme-li od této skutečnosti, není jasné, do jaké míry tvoří díla napsaná před rokem 1933 a po něm, popř. v exilu, vývojově jednotné celky. Důvodem může být mj. fakt, že Puech na konci třetí kapitoly upouští od shrnutí výsledků textové analýzy formou jakéhosi průběžného facitu, jak tomu učinila v kapitolách I a II. Místo toho na konec kapitoly III ihned navazuje závěrečné shrnutí, které je uvedeno tvrzením, že analýza odkryla „jak tematické, tak i strukturní kontinuitu“. Dle autorky je zřejmé, že „zkušenost exilu nepředstavuje žádnou cézuru“ (s. 325). Ovšem jak se má toto popření cézury ve vývoji díla k úvodnímu zjištění, že se v nepřítomnosti líčení zmíněného prazážitku a životního

plánu v dílech po roce 1933 manifestuje nové „období v evoluci celého díla“ (s. 37)? A tak zůstává i nadále nejasné, v čem tato studie zabývající se periodizací Winderova díla konkrétně přispívá k současnému bádání, a to jak na rovině analytických výsledků, tak i ve vztahu k zohledněným konceptům (cézura, období, evoluce, kontinuita, koherence). Příslib inovativní periodizace je opakován a variován, autorka jej ale nenaplnila. Podrobné interpretace jednotlivých děl tak nakonec „mizí v nedohlednu“ a nespojují se v jasný ucelený obraz.

Pro předložení uceleného obrazu chybí této studii nakonec také odpovídající heuristický rámec. Tak si musíme položit otázku, pro jaké zastřešující výzkumné otázky má tato teze o kontinuitě Winderova díla vlastně význam. Např. v Krolopově dizertaci je důležitost otázky periodizace - i když spíše jen náznakem - formulována s jasným odkazem na širší literárněhistorický kontext (pražské německé literatury). Pasáže zabývající se genealogií autorova díla a (literárně)historické okolnosti se zde prolínají (srov. u Krolopa s. 199–202). U autorky recenzované publikace se ovšem zdá, že je pokus o novou periodizaci naprosto samoučelný. Už nadpis kapitoly „Forschungsstand“ [Stav současného bádání], vypracované zvláště pro knižní publikaci, je nedorozuměním: nepojednává totiž pouze o vědeckých studiích, ale také o nových vydáních Winderova díla. Kapitola navíc nepřináší kritický přehled vědecké literatury o Winderovi se zaměřením na cíl celé práce, je mnohem více pouhou dokumentací vědecké a širší veřejné pozornosti, které se Winderově dílu po roce 1945 dostalo (nebo také nedostalo). Autorka přitom ve svém výkladu uvádí také naprosto okrajové informace k různým seminářům, konferencím (např. také o jedné konferenci, na níž nezazněl „ani jediný“ příspěvek o Winderovi /s. 32/) a přednáškám (včetně údajů o místnostech, v nichž se konaly [s. 31, pozn. 106]). Jde zde očividně primárně o to, vylíčit Winderovo „znovuobjevení“, přičemž jednotlivé konjunktury tohoto zájmu ovšem zůstávají neobjasněny (celá recepce autora od 60. let koneckonců probíhá jako fáze „znovuobjevení“, s. 19). Místy autorka používá velmi sporné argumenty pro svá tvrzení (tak např. podle ní byla diplomová práce odevzdaná roku 2009 příspěvkem k Winderově „znovuobjevení“ /s. 28/). Je příznačné, že počáteční zhodnocení bádání o Winderovi v konečném autorčině shrnutí nehraje vůbec žádnou roli.

Puech sama vystupuje jako advokátka literárního dědictví Ludwiga Windera, např. když tvrdí, že cílem její studie je mj. „dopřát více sluchu dosud více či méně zneuznanému hlasu Ludwiga Windera“ a zajistit tomuto autoru „uznání, které si zaslouží“ (s. 14). Autorka tyto věty formuluje s poukazem na dvě skutečnosti, které jsou pro Winderovu recepci určující: jde jednak o diktum Maxe Broda, kterým Winderu označil za „Kafkova nástupce v tzv. pražském kruhu“, a pak o zařazení Windera k německojazyčné exilové literatuře znamenající zanedbávání jeho díla, jež vzniklo před rokem 1939. Musíme s autorkou souhlasit: obě zařazení pohled na celistvost Winderova díla zastírají, místo aby jej pomáhala zostřit. Ale místo aby Puech formulovala hodnotící soudy o Winderově díle, měla spíše cíleně sledovat svou otázku (hledání oné kontinuity uvnitř celého díla) a zaměřit se na literárněhistorické kontexty Winderova díla, čímž mohla přispět k odpovědi na otázku hledání možných kontinuit německojazyčné literatury v českých zemích / Československu navzdory politickým

cézurám 30. a 40. let. O to víc nás udivuje, že Puech jak v kapitole III, tak v konečném shrnutí své nálezy k Winderově pojmu povinnosti zcela nenadále dává do souvislosti s naprosto novým literárněhistorickým kontextem: srovnává ho s pojetím povinnosti v díle Siegfrieda Lenze (s. 269, 287, 327). Funkce ani zdůvodnění tohoto srovnání nevykazují žádnou souvislost s obzorem otázek, které si autorka klade v úvodu, a nakonec nejsou plausibilní, neboť Lenzovo dílo se – jak známo – nachází ve zcela jiných generačních a literárněhistorických souvislostech. Stejně jako je pochybný přínos zmíněného srovnání, tak se zdá být ostatně pochybná také v této souvislosti zcela nekriticky recipovaná sekundární literatura, která téma „povinnosti“ nahlíží silně esencialisticky, tzn. ve vztahu k postulované německé zvláštnosti (Claus Nordbruch: *Über die Pflicht. Eine Analyse des Werkes von Siegfried Lenz. Versuch über ein deutsches Phänomen*. Hildesheim – Zürich – New York: Olms – Weidmann, 1996).

Navazuji na poslední odstavec a pokusím se o závěr: zmínka o spisovatelově statusu zapomenutého autora či autora v Kafkově stínu (pro recepci Windera téměř již topická) není pro literárního vědce snadnou výzvou, implikuje totiž (alespoň v případě studie Chantal Puech) názor, že je tento status nutné změnit. Vědecká práce si může vzít podobné snahy za své, je pak ovšem konfrontována s tím, že musí reflektovat a zdůvodňovat vlastní hodnotová měřítka a vlastní pozici, a tím také formulovat vědecké otázky vedoucí mnohem dál. Komplexnost těchto souvislostí snad ukazuje na to, že propojení pokusů pátrat po politické paměti s literárněvědnými cíli může vědce dostat pod mnohem silnější tlak zdůvodňování, než by se na první pohled mohlo zdát. Možná by bylo (a nejen vzhledem k Winderovi) z literárněvědeckého pohledu někdy pro formulaci badatelských cílů mnohem přínosnější (na chvíli) zapomenout na kulturní zapomínání a důvěřovat přínosu, který má pro vzpomínání samo bádání.

Chantal Puech: *Ludwig Winder – das Prosawerk. Wege aus der Unmündigkeit – eine Ethik des Handelns und der Pflicht*. Würzburg: Königshausen & Neumann, 2019, 360 s.

www.ipsl.cz